

О. Чередниченко,
кандидат економічних наук, доцент
професор кафедри досудового розслідування та правового забезпечення
оперативно-службової діяльності
Служби безпеки України
Інституту підготовки юридичних кадрів для СБУ
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

АКТИВІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК МОЖЛИВІСТЬ ПОСИЛЕННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Безпекові питання належать до найважливіших, найскладніших багатогранних та інтегральних явищ суспільного і політичного життя держав. Розв'язання цих проблем безпосередньо впливає на стан національної безпеки країни. В сучасних умовах ймовірність виникнення не тільки міжнародних конфліктів, а й внутрішньодержавних та інших надзвичайних ситуацій різко зростає. Забезпечення спокою та стабільності в середині держави в сучасних умовах стають пріоритетом для більшості країн світу. У керівництва багатьох держав складається розуміння необхідності саме комплексної протидії небезпекам, ризикам та викликам.

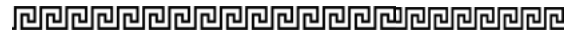
Загрози для суспільства є завжди, а рівень захищеності від них ніколи не буває максимальним. Важливо протистояти не тільки зовнішнім загрозам, а й вирішувати внутрішні проблеми суспільства, не допустити розладу в середині держави та забезпечити дотримання основних прав і свобод людини, безпеку діяльності державних інституцій, органів влади і управління. Одним словом забезпечити за допомогою спеціальних орга-

нів їх охорону. Вказані дії в середовищі науковців та практиків прийнято називати правоохоронною діяльністю. А органи, які виконують ці функції – правоохоронними органами або силами безпеки.

В законі України «Про національну безпеку України» міститься визначення сил безпеки. Так, сили безпеки – правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші органи, на які Конституцією та законами України покладено функцію із забезпечення національної безпеки України [1].

Правоохоронна діяльність – це державна правомірною діяльність, що полягає у впливі на поведінку людини або групи людей з боку вповноваженої державою посадової особи шляхом охорони права, відновлення порушеного права, припинення або розгляду порушення права, його виявлення або розслідування з обов'язковим додержанням установлених у законі процедур для цієї діяльності [3].

Правоохоронна діяльність багатогранна тому що її спрямовано на блокування соціальних відхилень, локалізацію соціальної напруги або правових конфліктів.

Від того наскільки ефективною є правоохоронна система залежить стан як внутрішньої захищеності держави та і спроможність протистояти зовнішнім загрозам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття. В українському науковому середовищі дослідження щодо проблем ефективності правоохоронних органів набули особливої актуалізації в останні роки особливо після створення нових правоохоронних спеціалізованих суб'єктів. Також, цьому сприяли дії влади спрямовані на реформування існуючої правоохоронної системи держави, а також ситуація із станом внутрішньої безпеки держави.

Питанням ефективності діяльності правоохоронних органів було присвячено певну кількість наукових досліджень. Методичні та практичні аспекти вищенаведених проблем розглядаються у працях таких вчених, як О. Бандурка, В. Маляренко, В. Тацій, А. Куліш, М. Ковалів, С. Єсімов, Ю. Назар, М. Гаврильців, Г. Ю. Лук'янова, М. Мельник, М. Хавронюк, С. Ківалов та інші.

На нашу думку більшість, науковців зосереджують свою увагу на висвітлюванні проблем, які були наявні протягом всього часу існування вітчизняних правоохоронних органів, але не враховували окремі проблемні питання які загострилися саме в сучасних умовах розвитку держави.

Дійсно, до 2013 року з боку влади та суспільства уваги до правоохоронців було значно більше чим до інших воєнізованих формувань, наприклад Збройних сил України. Так само і їх вплив на процеси що відбувалися в державі теж був значний. Правоохоронна система працювала на «державну машину», а не на суспільство. Як результат, правоохоронці відчували впевненість, а інколи і безкарність за різноманітні порушення з їх

боку. Можна було вважати, що правоохоронна система існувала окремо від інших «силових структур».

В даний період часу ситуація кардинально змінилася. Під впливом певних обставин громадянське суспільство вимагає суворого дотримання діючого законодавства, прав і свобод людини та розглядає правоохоронну систему як частину суспільства. Це призвело до деформації існуючої правоохоронної системи, втрати її ефективності.

Таким чином, на нашу думку, зараз з боку як науковців так і практиків потребує більше уваги розгляд проблем ефективності діяльності правоохоронців саме у складі сектору безпеки і оборони, як невід'ємної і важливої її складової.

В законі «Про національну безпеку України» законодавцем визначено, що сектор безпеки і оборони це – система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України [1].

Саме це і зумовило автора на вибір теми та визначення мети і завдань дослідження.

Формування цілей статті. Завданнями цього дослідження є актуалізація існуючих проблем розвитку та ефективної діяльності правоохоронних органів в сучасних умовах, пошук варіантів їх подолання. Рекомендації напрацьовані автором дослідження, на нашу думку, можуть бути корисними не тільки для науковців, а й прак-

тиків. В данному дослідженні автор розглядає не весь спектр проблем правоохоронних органів, а виділив найбільш актуальні із них, що негативно впливають на стан національної безпеки держави в сучасний період.

Виклад основного матеріалу.

Військово-політична ситуація на європейському та азійському континентах, пандемія, викликана коронавірусною хворобою, енергетична, фінансово-економічна та мігранська кризи лише підтвердили те що національні уряди більшості країн виявилися малоефективними не тільки перед зовнішніми, а й і перед внутрішніми загрозами. Як слідство, національна безпека цілих країн опинилася під загрозами.

Національна безпека є динамічним засобом досягнення і підтримки балансу між реальними та потенційними загрозами, з одного боку, та здатністю суб'єктів сектору безпеки і оборони держави протидіяти їм з іншого. Для розвинутих демократичних країн сучасного світу національна безпека стала своєрідним категоричним імперативом зовнішньої та внутрішньої політики, системою оптимізації взаємовідносин між усвідомленими загрозами та ресурсами, що має суспільство для протидії цим загрозам.

Що стосується нашої держави, то вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки України також обумовлюється необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз національним інтересам, протидії не тільки зовнішнім, а і внутрішнім проявам.

Безпека в середині держави, спокій в суспільстві суттєво підвищує шанси щодо спротиву країні зовнішнім загрозам. Ключовим суб'єктом сектору безпеки і оборони є правоохоронні органи, насамперед структури Міністерства внутрішніх справ України (МВС), ДБР, НАБУ, СБУ та інші. Законодавство України не містить чіткого переліку державних органів, які є правоохоронними. Окрім науковці

до правоохоронних органів додають і судову систему, але судові органи не є предметом нашого дослідження. Автор вважає доцільним в цьому дослідженні зосередитися на розгледі проблем які притаманні вищенаведеним правоохоронним органам. Саме правоохоронні суб'єкти, які перелічені вище складають основну частину сектору безпеки і оборони держави. На ці суб'єкти покладений значний спектр завдань, реалізація яких безпосередньо впливають на життєзабезпечення, економічний стан, добробут, права і свободи громадян.

На жаль, на нашу думку, виконання цих завдань правоохоронцями здійснюється незадовільно з цілого ряду об'єктивних та суб'єктивних причин.

Так дійсно, в системі окремих правоохоронних органів бракує співробітників, особливо професіоналів, а умови оплати їх праці, наприклад, в Національній поліції та Службі безпеки України теж викликають багато нарікань. Потребує покращення і їх матеріально-технічна база. Але основною проблемою правоохоронців, на нашу думку, є проблема невиконання або неефективного виконання покладених на ці органи завдань. Значна кількість підозр щодо ймовірно скоєних злочинів не опрацьовується на стадіях досудового розслідування, а більшість порушених кримінальних проваджень не доходить до стадії судового розгляду або «розвалюються» в судах. Як результат, у осіб із кримінального середовища, спрацьовує ефект безкарності або відсутності невідвертості відповідальності. В той же час, у законослухняних громадян це руйнує віру у справедливість, викликає не тільки неповагу до правоохоронних органів, а й і до держави, як інструменту забезпечення їх прав і свобод. Окрім цього, така реальність спонукає громадян самим реагувати на відсутність дій з боку правоохоронців, інколи теж порушуючи законодавство. Як слідство це лише погіршують криміногенну ситуацію в країні,

що може сприяти руйнації державних інституцій, збільшення внутрішніх загроз, які безпосередньо впливають на національну безпеку вцілому.

Потрібна не тільки реєстрація явищ, фактів, злочинів, подій, а й ефективне та якісне досудове розслідування. Системна, щодення робота на всій етапах: від реєстрації злочинів (проступків) до їх розгляду в суді. Доречи, в країні вже існує сучасна нормативно-правова база, яка на жаль теж використовується неефективно. Тому основною причиною є недосконале володіння та використання нормативно-правових актів з боку діючих правоохоронців. Мова йдеться про чисельні факти порушень при документуванні злочинів (проступків), порушеннях при складанні процесуальних документів тощо. Прикладом цього можна навести створену, але так і нереалізовану на повному обсязі систему реагування на кримінальні проступки.

Ще однією проблемою, яка негативно впливає на якісні показники особового складу підрозділів правоохоронних органів є їх недостатня загальноосвітня та загальнопрофесійна підготовка. Мова йдеться не про якість підготовки за програмами вищих учбових, в тому числі, профільних закладів, а про відсутність мотивації в процесі навчання. Формальне відношення з боку студента (курсанта) або слухача до процесу вивчення тієї чи іншої дисципліни, небажання приділяти достатньої уваги щодо самостійного факультативного вивчення матеріалу, а також постійного підвищення свого професійного рівня в післядипломний період теж є тим негативним чинником, який не дозволяє співробітнику правоохоронного органу стати справжнім спеціалістом (фахівцем). Доречи ще на етапі підборі кандидатів на службу (роботу) до правоохоронних органів так і не вдалося налагодити систему «справжньої селекції» майбутніх правоохоронців.

Більшість кандидатів із числа колишніх школярів приймають рішення щодо вступу до вищів, які готують кадри для правоохоронних органів під впливом батьків чи родичів, а потім в процесі навчання зрозумівши що невірно зробили вибір майбутньої професії не намагаються її змінити. Інша категорія кандидатів на службу (роботу) в правоохоронних органах із числа осіб, які вже мають освіту та певний життєвий досвід або досвід служби в військових формуваннях, приймали участь в бойових діях незавжди «сприймаються правоохоронною системою». Такі кандидати, як правило мають свою позицію, в багато чому відмінну від встановлених у правоохоронних органах правил. Вони не завжди готові виконувати «незрозумілі» на їх уявлення завдання або у всьому підкорятися керівництву. Для більшості із них є невиправданим «втрата часу» на виконання бюрократичних вимог, так звану «паперову роботу», прискіпливого дотримання норм законів, особливо у ситуаціях які потребують скорішого затримання злочинця і т.ін.

Окремо треба відмітити і той факт що становлення починаючого співробітника не завжди супроводжується заходами щодо ефективної його адаптації на призначеній посаді. По-перше у більшості правоохоронних органів, особливо тих що нещодавно створено, система наставництва або відсутня або має формальний вигляд. Керівники, на яких покладається робота з особовим складом ввіреного підрозділу, самі не мають достатнього досвіду, можливості, а інколи і бажання займатися з підлеглими.

Неможливо не загадати і питання профілактики правопорушень. Точніше її відсутності у такому вигляді, яка є ефективною. Тому теж є об'єктивні та суб'єктивні причини. Треба знову відбудувати систему превентивних заходів, яка дозволить скоротити зростання правопорушень та дасть можливість зосередитися над вико-

нанням завдань по розкриттю і розслідуванню злочинів, в першу чергу, по «гарячих слідах» та в розумні терміни. Ця проблема є багатоспекторною та потребує окремого розгляду в рамках іншого дослідження.

Проблемним питанням, яке теж потребує уваги є питання щодо організації управлінської діяльності, втрати керованості правоохоронними підрозділами. Мова йдеться про органічну єдність кожного із підрозділів правоохоронних відомств з підпорядкуванням нижчестоящих працівників керівнику, нижчестоящого керівника вищестоящому. Необхідно забезпечити чітку взаємодію між собою різних підрозділів кожного із правоохоронних органів в межах одного відомства на місцях, в регіонах (областях) та центральному апараті, а також тісну співпрацю всіх правоохоронних органів між собою.

Треба скоріше позбутися нездатності або небажання з боку окремих керівників, як середньої так і вищої ланки правоохоронців, уникати приймати рішення, в тому числі непопулярні, але такі що відповідають нормам закону. Треба безпосередньо працювати з підлеглими, відмовитися від кадрового забезпечення за квотним чи командним принципом. Необхідно своєчасно реагувати на події що сталися, неупереджувально застосувати норми законів до всіх категорій громадян, в тому числі до таких, які вважаються «недоторканими». Доречі в останні період часу ця, так звана категорія «недоторканих» сильно звузилася завдяки контролю з боку громадських об'єднань і ЗМІ.

Труднощі із забезпеченням збалансованості співвідношення повноважень правоохоронних структур з урахуванням їх завдань, напрямків діяльності та чіткої розподіл їх функцій, уникнення паралелізму в роботі та дублювання, що неминуче провокує конфлікти між ними теж є проблемою, яка безпосередньо впливає на їх ефективність.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному науковому напрямку.

Незважаючи на вище перелічені проблеми можливості щодо підвищення ефективності правоохоронців ще не вичерпано. Зараз існує суспільний запит на ефективну правоохоронну систему, яка в змозі повернути довіру громадян. Важливо почати діяти активно, працювати, виконувати обов'язки і завдання. Необхідна активізація діяльності правоохоронців, не імітація їх діяльності, а саме активізація і впевнений рух вперед.

Автор впевнений, що ефективна система підбору кадрів, розробка і впровадження сучасних технологій у діяльність правоохоронних органів, своєчасне, всебічне, ефективне виконання норм законів, інструкцій, наказів, розпоряджень, функціональних обов'язків з боку правоохоронців, помножених на їх мотивацію та належну оплату праці є тими заходами які покращать правоохоронну систему і криміногенну ситуацію в країні. При цьому реальний дієвий контроль за роботою правоохоронців не тільки з боку громадянського суспільства та ЗМІ, а й органів прокуратури, парламенту, внутрівідомчий контроль повинні стати повсякденною реальністю. А держава повинна гарантувати реальний захист тих співробітників, які сумлінно виконують свої обов'язки.

Саме такий підхід повинен бути негайно реалізований у сучасних непростих умовах існування держави, що призведе лише до покращення ситуації та посилення сектору безпеки і оборони держави.

У статті досліджуються питання, що стосуються доцільності розробки та запровадження теоретико-методологічних підходів удосконалення діяльності правоохоронних органів в умовах сьогодення. Автором проаналізовано сучасний стан правоохоронної системи через призму ефективності

діяльності окремих сегментів сектору безпеки і оборони країни. Доведено взаємозв'язок правоохоронної складової сектору безпеки і оборони із станом захищеності держави від зовнішніх та внутрішніх загроз. З'ясовано, що вітчизняні науковці в галузі права в своїх наукових роботах проблемі, що досліджується не приділяють достатньої уваги. Констатується, що в сучасних умовах розвитку держави на діяльність правоохоронної системи впливають як суб'єктивні та об'єктивні чинники які децю відмінні від тих що вливали на правоохоронні органи до 2013 року. Також, автором викриті окремі причини, що заважають активзації діяльності правоохоронної системи саме в сучасних умовах розвитку держави. Наведені рекомендації щодо підвищення ефективності функціонування правоохоронних органів, які можуть бути корисними не тільки науковцям та особам які цікавляться проблемами діяльності правоохоронних органів, а й правоохоронцям-практикам. Як результат дослідження, автором доводиться аргументована думка що ефективна система підбору кадрів, своєчасне, всебічне, ефективне виконання норм законів, інструкцій, наказів, розпоряджень, функціональних обов'язків з боку правоохоронців, помножених на їх мотивацію та належну оплату праці є тими заходами які покращать правоохоронну систему і криміногенну ситуацію в країні. Це надасть можливість правоохоронній системі посилити свою вагу у секторі безпеки і оборони держави. Дозволить посилити спротив держави не тільки від внутрішніх, а й зовнішніх загроз. Сприятиме поверненню довіри до правоохоронців з боку громадянського суспільства, пересічних громадян, а правоохоронній системі надасть можливість перетворитися на сучасну, евро-

пейську модель. Для цього необхідні дії які необхідно реалізовувати негайно, не втараючи час та можливості. Затримки в реалізації вищенаведеного можуть призвести до початку руйнації сектору безпеки і оборони, та вплинути на існування держави.

Ключові слова: правоохоронні органи, сектор безпеки і оборони, національна поліція, сили безпеки, управлінська діяльність, національна безпека, національні інтереси, громадська безпека, права і свободи людини, нормативна-правова база, злочинність, чинники що впливають на правоохоронців, зовнішні та внутрішні загрози, громадянське суспільство, ситема підбору та підготовки кадрів, мотивація правоохоронця, функції правоохоронної системи, ефективність діяльності правоохоронців.

Cherednychenko O. Activating activities of law enforcement authorities as a possibility of strengthening the security and defense sector of the state in modern conditions

The article examines the feasibility of developing and implementing theoretical and methodological approaches to improve the activities of law enforcement agencies in today's conditions. The author analyzes the current state of the law enforcement system through the effectiveness of certain segments of the security and defense sector. The relationship between the law enforcement component of the security and defense sector and the state of protection of the state from external and internal threats has been proved. It was found that domestic scholars in the field of law in their scientific work is a problem that is not studied with sufficient attention. It is stated that in the current conditions of state development, the activities of the law enforcement system are influenced by subjective and objective factors

that are somewhat different from those that affected law enforcement agencies until 2013.

Also, the author exposed the cream of the reasons that hinder the activation of the law enforcement system in the current conditions of state development. Recommendations for improving the efficiency of law enforcement agencies, which can be useful not only to scientists and people interested in the problems of law enforcement agencies, but also to law enforcement practitioners.

Recommendations for improving the efficiency of law enforcement agencies are given. As a result of the study, the author argues that an effective recruitment system, timely, comprehensive, effective implementation of laws, instructions, orders, directives, functional responsibilities of law enforcement officers, multiplied by their motivation and proper remuneration are the measures that will improve law enforcement system and criminogenic situation in the country. This will enable the law enforcement system to increase its weight in the security and defense sector. It will strengthen the state's resistance not only to internal but also to external threats. It will help restore trust in law enforcement by civil society and ordinary citizens, and give the law enforcement system the opportunity to become a modern,

European model. This requires actions that need to be implemented immediately, without wasting time and opportunity. Delays in the implementation of the above can lead to the beginning of the destruction of the security and defense sector, and affect the existence of the state.

Key words: law enforcement agencies, security and defense sector, national police, security forces, administrative activities, national security, national interests, public security, human rights and freedoms, regulatory framework, crime, factors influencing law enforcement, external and internal threats, civil society, the system of selection and training, motivation of law enforcement, the functions of the law enforcement system, the effectiveness of law enforcement.

Література:

1. Закон України «Про національну безпеку». Відомості Верховної ради України (ВВР), 2018, № 31, ст. 241.
2. Закон України «Про громадські об'єднання». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 19, ст. 1.
3. Маляренко В. Т. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: Підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2007
4. Судові та правоохоронні органи України: навч. посіб. / М. В. Ковалів, С. С. Єсімов, Ю. С. Назар, М. Т. Гаврильців, Г. Ю. Лук'янова; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 386 с.